

РАННОВИЗАНТИЙСКАТА КРЕПОСТ ТЕОДОРИАНА ДО КРЗ „ФЛОТСКИ АРСЕНАЛ“

доц. д-р инж. Траян Траянов †

Abstract: *In the months of May, June, July, August, and September 1981 Civil Engineering and Technical Fleet (STF Varna) was hard at work in order to finish Site №1340/21 of TEREM-Shipyard Flotski Arsenal, in front of Ladzhata (Aladana). In order to form the payment rate for work underwater (underwater hour), STF asked the Institute of Oceanology at BAS, Varna, for a Protocol for Underwater Visibility—on the surface and on the seabed, where the divers worked. After measurements at several locations, including the help of the diver working there, I had the time to observe the test pit at the westernmost end. I found artefacts at a depth of 1.5 m, as well as two cultural layers at deeper levels. I believe that those at 1.5 m—terracotta tiles with dimensions of 40 x 40 x 5 cm, were probably from the Theodoriana Byzantine fortress.*

Keywords: *Ladzhata, underwater work, measurements, cultural layers, findings, Theodoriana fortress.*

Находката

От историята е известно, че византийският император Юстиниан се заема да укрепи “против славянските нападения дунавската и после крайбрежната линия и вътрешността на страната с нови крепости и възстановява старите“. “Близо до Варна той съградил до с. Аладън, където е била кариерата за камъни (каменоломът) за строеж на Варненското пристанище 1895 - 1906 г. една крепост (1). Един надпис, който “бил намерен в нея“, увековечава построеното от императора“. Крепостта била именувана Теодориана, по името по името на Теодора, съпруга на императора.

През лятото на 1981 г. (май, юни, юли, август и септември) Институтът по океанология към БАН – Варна бе ангажиран да помага (2) на финалните етапи по строителството на дострочния кей на Обект 1344/21 в акваторията на КРЗ “Флотски арсенал“ (Лъджата). Водолазите на СТФ подравняваха леглата на 7 кесона на дълбочина 7.5 м.

От СТФ изпращаха кола, а от Института по океанология взимах за осигурител колегата Атанас Атанасов. Подравняването и заскаляването е особено труден процес и почти винаги се извършва „пипнешком“. Шокиращо беше още първото замерване на най-източното легло за кесон на 21.V.1981 г. (2). Оказа се, че „заскаляването“ си я има, като в отделни „пукнатини“

извира сладка вода. Видимостта бе идеална, но започнат ли водолазите да разместват купчините дребни камъни водата става мътна.

Подводното вливане на сладка вода ни беше известно още от 1960 г., когато бяхме пощурели по Девненските извори Марциана и Вълшебникът. Водата там извира от Малм-валанджинския водоносен хоризонт с постоянна температура +170°C. Тук бе редно да намерим хубава вода, още повече, че името на местността, където е изграден КРЗ “Флотски арсенал“ – Лъджата, означава минерална баня. Вероятно тук е имало и терми. Не беше за чудене видът на вагон-цистерната на снимката от товаренето на каменни блокове (Фиг. 1) при строежа на Варненското пристанище. Той е бил съставен от няколко големи дървени бъчви.

В едно от следващите замервания излязох в най-западния край на шурфа, на 1.5 м дълбочина от повърхността, открих теракотови плочи с размери 40 x 40 x 5 см, подредени за под или за изолация на тунел за топъл въздух, ако е имало в този край на крепостта терми. Бъдещи подводни изследвания на това място ще определят за какво точно са били използвани те.

На дълбочина 3-4 м в друг културен пласт открих керамичен артефакт от светлочервена глина, голям колкото юмрук, с четири оформени крачета в долния си край, поддържащи

платформа, също от глина с остатъци от тръби с диаметър около 20 мм, разположени на 90°. Този артефакт го занесох в Археологическия музей и стоеше на бюрото на проф. М. Лазаров.

В още по-долен хоризонт, някъде около 7 м, в друг културен пласт намерих синец от

стъкло с диаметър 2 мм, върху който е поставена златна лентичка и запечатан от нов слой стъкло.

На Фиг. 2 е показан краят на щурфа, където е изграден дострочният кей и част от полуострова, на който се намира и част от крепостта Теодориана.

Фиг. 1. Изглед на кариерата Малък Аладън (1906 г.). Водата за забъркването на хоросан за строежа на блоковете също е идвала от тук

Фиг. 2. Аерофотографско изображение на КРЗ „Флотски арсенал“, 2022 CNES/Airbus, Maxar Technologies

Изводи

Направен е опит за локализация на територията на византийската крепост Теодориана, както и акваторията, на която е намерено подводно вливане на сладки води. Бъдещи изследвания под и над водата тук ще доведат до нови познания за хидрологията на подводните извори – качество, дебит и режим, както и за технологични решения за каптирането и използването на тези води; нови познания за историята и устройството на крепостта Теодориана, както и за културните пластове в края на шурфа.

Литература:

1. Известия на Варненското археологическо дружество. т.VII, 1901 – 1921 г., Шкорпилъ Х. К. Двадесетгодишната дейност на Варненското археологическо дружество. т. VII, с. 15.
2. Леководолазни дневници XX и XXI, 1981 на Лаборатория „Океанографски прибори“ на Институт по океанология БАН, Варна.
3. 100 години Пристанище Варна. 2006. Юбилейно издание. с. 58.

*доц. д-р инж. Траян Константинов Траянов
e-mail: ttrayanov@mail.bg*

† *Снимка на автора по време на замерванията*